

Baština bez baštinika i/ili temeljna vrijednost RH

„Kako se može nekom protumačiti da ovaj omraženi armirani beton, na primjer, pruža arhitektonskim masama mogućnost da prodiru kroz sebe, da se dodiruju, ili da se poredaju jedna do druge na način kako drugi materijali i ne dopuštaju? Ljepota i ritam novih linija, vibracija i vitalitet punih i praznih površina novi su elementi u suvremenoj arhitekturi.“

Nikola Dobrović, 1939.

**BOŽO
BENIĆ**   **UVERTIRA**

Više od pedeset godina nakon znamenitog Prelogova teksta, a u kojemu će taj naš istaknuti profesor, konzervator i znanstvenik o du-

brovačkim ljetnikovcima pisati kao o „baštini bez baštinika“,¹ nije se mnogo toga promijenilo. Štoviše, danas bismo njegovu kulturnu složenicu mogli primijeniti i na drugo vrijedno graditeljsko nasljeđe grada Dubrovnika i njegove okolice, koje se unatoč formalnoj zaštiti i malobrojnim primjerima uspješne obnove i revitalizacije većim dijelom nalazi u lošem stanju i propada. Razlozi tome su višestruki, složeni i međusobno se isprepliću. Mogli bismo ih potražiti u nezadovoljavajućem zakonodavnom okviru, neriješenim imovinskopравnim odnosima, izostanku znanstvene evaluacije, kategorizacije, adekvatnih pristupa i metodologije obnove te mnogim drugim. No kakvi god da oni bili, ubrzanom nestajanju nasljeđa u prvom redu doprinosi odsustvo (trajne)

¹ Iz teksta Milana Preloga objavljenog 1964. godine: „Kako da nazovemo renesansne ljetnikovce koji – pred našim očima – umiru duž sunčanih obala Rijeke Dubrovačke? Očito je naime da ih ne smatramo živim, sastavnim dijelom naše sadašnje kulture. Jer da ih smatramo takvima, ne bismo smjeli biti toliko siromašni da ne podignemo krovove nad golim zidovima – toliko bezobzirni da hladnokrvno zabijamo izolatore u kamene girlande – toliko nemoćni da ne povučemo pravodobno STOJ! buldožeru, kad njegovi čelični zubi počnu mrviti stoljetnu kamenu terasu.“

namjene te njegova isključenost iz svakodnevnog života grada.

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske svojedobno je izradilo *Strategiju zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011. – 2015.*² Riječ je o temeljnom strateškom dokumentu kojim su određeni dugoročni ciljevi i smjernice očuvanja, zaštite i korištenja kulturne baštine te načini njihove provedbe. U osnovnim načelima koja se navode kao polazišta za izradu toga dokumenta, između ostalog je zapisano kako je „Republika Hrvatska svjesna da sveukupna kulturna baština predstavlja njezinu temeljnu vrijednost, da je baština jedan od glavnih resursa za daljnji razvitak zemlje, te kako je cilj Republike Hrvatske očuvati i unaprijediti njezinu zaštitu, a oso-

bito potaknuti i razvijati njeno korištenje na održiv način“. Zakonsko uporište Strategiji daju Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, potom pravilnici, propisi i drugi podzakonski akti kojima se pobliže uređuju pitanja zaštite kulturne baštine, kao i međunarodne konvencije i deklaracije o materijalnom i nematerijalnom kulturnom nasljeđu koje je Republika Hrvatska ratificirala.³ Sve te konvencije i deklaracije prepoznaju probleme s kojima se nasljeđe danas suočava, poput zanemarivanja, nestajanja, neodržavanja, neprimjerenog korištenja i prepuštenosti propadanju. Prepoznaje ih i Strategija, koja će tako među ključne probleme održivog korištenja graditeljske baštine uvrstiti „nezadovoljavajuće građevno stanje (zapuštenost, neodržavanje, ruševnost),

² Izrada Strategije pokrenuta je Odlukom ministra kulture Bože Biškupića od 9. rujna 2009. Budući da nova još uvijek nije izrađena, i dalje se, barem načelno, primjenjuje ova iz 2011. godine.

³ Posljednjih nekoliko desetljeća u svijetu su donesene brojne konvencije i deklaracije o kulturnom nasljeđu, a svake godine ICOMOS (Međunarodno vijeće za spomenike i spomeničke cjeline) donosi nove preporuke i načela koje su redom posvećene aktualnim temama.

LJETNIKOVAČ RESTIĆ, ROŽAT; FOTO: AUTOR TEKSTA, 2015.

nedostatnu podzakonsku regulativu, nepostojanje odgovarajuće konzervatorske podloge za izradu prostorno-planskog dokumenta koji će biti temelj obnove i održivog razvitka, nedovoljno razrađenu metodologiju i postupke za izradu konzervatorske i tehničke dokumentacije za obnovu, nepostojanje modela upravljanja kulturnom baštinom, nedostatnost kriterija za postupke valorizacije kulturnih dobara nacionalnog, regionalnog i lokalnog značaja, nedostatnu sustavnu promociju važnosti i vrijednosti kulturnih dobara te mogućnosti njihova uključanja u gospodarske tokove sredine u kojoj se nalaze“. Stoga se u nastavku navodi kako je prijeko potrebno „uspostaviti kriterije za valoriziranje kulturnih dobara, poticati integralan pristup i stalnu suradnju stručnjaka u sklopu programa održivog korištenja i očuvanja, poticati revitalizaciju kulturnih dobara uvođenjem povijesnih namjena ili prihvatljivih novih sadržaja kako bi kulturno dobro aktivno sudjelovalo u životu lokalne zajednice, poticati odgojno-obrazovne, ekološke i turističke aktivnosti mjesnog stanovništva radi jačanja svijesti o potrebi očuvanja kulturne baštine i njezina gospodarskog korištenja, te-

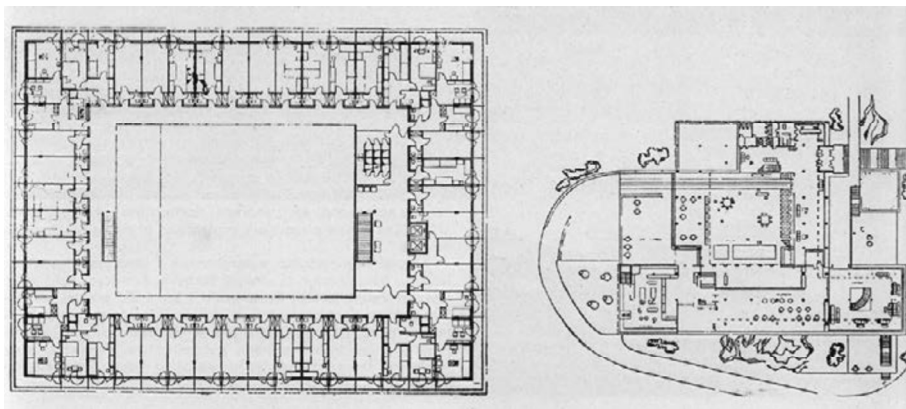
žiti uspostavi uravnoteženih odnosa između izvornih oblika graditeljske baštine i suvremenih graditeljskih pojava kako bi se očuvala autohtonost krajolika potrebna za privlačenje tzv. kulturnih turista“.

MODERNISTIČKO NASLJEĐE

Premda se cjelokupna graditeljska baština u Republici Hrvatskoj svakodnevno suočava s različitim izazovima i problemima,⁴ arhitektura modernizma posebno je osjetljiva kategorija budući da se ona još uvijek nedovoljno percipira kao nasljeđe. Hrvatska u tome nije izoliran slučaj jer su iskustva u zaštiti, očuvanju i obnovi modernističke arhitekture skromna i u međunarodnim razmjerima te se uglavnom oslanjaju na postulate *Docomomo Inter-*

⁴ Prepoznajući navedeno, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Razred za likovne umjetnosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u listopadu 2015. godine organizirali su međunarodni znanstveni skup *Prostorne i razvojne mogućnosti kulturnog naslijeđa*. Skup je bio dio aktivnosti istraživačkog projekta *Heritage Urbanism – 2032 HERU / Urbanizam naslijeđa – urbanistički i prostorni modeli za oživljavanje i unaprjeđenje kulturnog naslijeđa* glavnoga istraživača akademika Mladena Obada Šćitarocija. U sklopu ovog istraživačkog projekta u svibnju 2017. održan je i znanstveni kolokvij *Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnoga naslijeđa*. Oba skupa okupila su brojne stručnjake iz različitih znanstvenih područja, koji su svojim znanstvenim priložima ukazali na potrebu bržeg i učinkovitijeg unaprjeđenja i oživljavanja kulturnog naslijeđa u Hrvatskoj.

DAVID FINCI: HOTEL PELEGRIN, KUPARI, TLOCRT PRVOG KATA I PRIZEMLJA; IZVOR: ČASOPIS *ARHITEKTURA*, 1965.

DAVID FINZI: HOTEL PELEGRIN, KUPARI 1964.; IZVOR: MUZEJ CRVENE POVIJESTI, DUBROVNIK

national asocijacije.⁵ Tek je krajem 20. stoljeća moderna arhitektura kao kulturna baština postala bitna tema u konzervatorskim krugovima, pa je i na UNESCO-vu listu tada uvršten veći broj modernističkih građevina. No stvari sporo napreduju. Društveno neodgovorno upravljanje ili, preciznije, neznanje i nerazumijevanje spregnuti s političkim i privatnim interesima i potpomognuti nebrigom i snažnim pritiskom kapitala, modernističku arhitekturu redovito izlažu nesavjesnim i grubim postupanjima, neprikladnim zahvatima i rušenjima, kao i neprimjerenim intervencijama u njen sadržaj, što joj u većoj

ili manjoj mjeri poništava najvrjednije značajke, postavljajući je na sam vrh liste ugrožene graditeljske baštine. Premda je sve to moguće potkrijepiti nizom primjera, među onima koji su snažno odjeknuli i u međunarodnim razmjerima slučaj je *Robin Hood Gardensa*, brutalističkih stambenih zgrada u istočnom Londonu izgrađenih početkom sedamdesetih godina prema projektu Petera i Alison Smithson. Kada je 2008. predloženo njihovo rušenje, a na predmetnoj lokaciji najavljena izgradnja novih stambenih zgrada s 3000 stanova, struka i dio javnosti započeli su s aktivnostima za njihovo uvrštavanje na listu zaštićenih spomenika kulture. Među potpisnicima te inicijative našla su se vodeća imena suvremene ar-

⁵ Međunarodna organizacija usmjerena na zaštitu i očuvanje arhitekture modernizma. Osnovani su je nizozemski arhitekti Hubert-Jan Henket i Wessel de Jonge 1988. godine u Eindhovenu.

DAVID FINCI: HOTEL PELEGRIN, KUPARI; FOTO: AUTOR TEKSTA, 2017.

hitektonske scene. Osim toga, s ciljem njihova očuvanja proveden je i arhitektonski natječaj na temu rekonstrukcije čiji su rezultati potvrdili mogućnost postizanja tražene gustoće i kvalitete stanovanja bez da se zgrade sruše. Drugi pak vrijedan doprinos natječajnog postupka bio je dokaz bitno veće podložnosti modernističkih građevina radikalnijim zahvatima pri rekonstrukciji, nego što je to slučaj s građevinama s kraja 19. i početka 20. stoljeća, a posebice onim starijim. Adaptabilnost i fleksibilnost tako su iznova potvrđene kao neke od najvećih kvaliteta i vrijednosti modernističke arhitekture. No unatoč svim tim naporima i struke i javnosti, prijedlozi za zaštitu, očuvanje i rekon-

strukciju naposljetku su odbijeni – zapadna lamela srušena je 2017. godine, a ista sudbina očekuje i istočnu.

MODERNIZAM U DUBROVNIKU

Moderna arhitektura dominantni je stvaralački pokret u graditeljstvu prve polovice 20. stoljeća koji je odbacio historizam i secesiju te se priklonio načelima funkcionalizma i konstruktivizma. To se između ostalog očitovalo i u primjeni novih industrijskih materijala – lijevanog željeza, stakla i posebice armiranog betona, koji je u graditeljstvu omogućio dotad neslućene mogućnosti oblikovanja i novih rješenja. Na dubrovačko područje internacionalni modernizam dolazi tridese-

tih godina, no svoj čisti izraz doseže u vrlo malom broju djela. Naime, ladanjska kultura, tj. arhitektura u tom je razdoblju bila izrazito dominantan lokalni fenomen, koji se nametnuo kao svojevrsan kreativni poticaj modernom pokretu. Tomislav Premerl taj je specifičan odnos tradicionalnog i modernog nazvao „nova tradicija“. Riječ je, dakle, o arhitekturi koja počiva na postulatima suvremenih stremljenja, ali koja te iste postulate vješto isprepliće s povijesnim kontekstom i lokalnim graditeljskim principima. To se pak na dubrovačkom području očituje u izraženom senzibilitetu prema okolini i pejzažu, novoj prostorno-funkcionalnoj organizaciji, dispoziciji građevnih masa koje se referiraju na arhitekturu dubrovačkih ljetnikovaca, kao i u asocijativnoj uporabi povijesnih oblika,⁶ a što jasno ilustriraju realizacije Draga Galića, Jože Plečnika, Lavoslava Horvata i osobito kuće-vile Nikole Dobrovića, u koje je on utkao sebi svojstven i prepoznatljiv pečat regionalnog kontekstualizma razvijena iz modernog pokreta. Stoga se s pravom može reći kako je dubrovačka arhitektura 20. stoljeća od neprijeporne važnosti za ukupno sagledavanje kontinuiteta stvaranja arhitekture na području grada i njegove

okolice. Nažalost, danas je značajan broj tih građevina stambene, javne i društvene, a osobito turističke namjene u lošem stanju te je izložen daljnjem propadanju i devastacijama.

PRIMJER PRVI: HOTEL PELEGRIN, KUPARI

Hotel Pelegrin u Kuparima, izgrađen neposredno uz obalu na stjenovitom rtu po kojemu je i dobio ime, djelo je sarajevskog arhitekta Davida Fincija⁷ iz 1964. godine. Bio je to jedan od najvećih hotela koji su u periodu kasne moderne izgrađeni na jadranskoj obali i koji je uz obližnji hotel Gorica, djelo istog autora nastalo nešto ranije, bio zamišljen kao prvi korak u realizaciji turističkoga grada. Zdanje je to naglašene ekspresivne forme obrnute krnje piramide izvedene u armiranom betonu i dramatično suprotstavljene konfiguraciji prirodnog terena. Spomenutu formu Finci kreira ravnomjernim konzolnim izbacivanjem katova, a da bi svoju ideju što dosljednije proveo, balkonsku ogradu u čitavom perimetru izvodi kao punu i ukošenu plohu koja ujedno doprinosi i nestvarno krhkom izgledu. Hotel Pelegrin u interijeru su odlikovale vješto organizirane zone dnevnog boravka, zatim restoranski i kavanski pogoni, te naročito otvorene terase. Istodobno, naokolo prostranog unutarnjeg dvorišta (atrija) Finci

⁶ Više o tome piše Sandra Uskoković u knjizi *Moderna arhitektura kao kulturna baština Dubrovnika*. Osim Uskoković značajan doprinos istraživanju moderne arhitekture dubrovačkog područja dali su i Dubravko Bačić, Željka Čorak, Krunoslav Ivanišin, Marina Oreb, Tomislav Premerl i drugi, a osobito Antun Baće u svojoj doktorskoj disertaciji *Arhitektura Dubrovnika između dva svjetska rata*.

⁷ „David Finci rođen je u Sarajevu 1931., a umro je u Sonomi u Kaliforniji 2017. Najveći dio života proveo je u New Yorku gdje je i djelovao veći dio svoje profesionalne karijere. U Kaliforniju je preselio kad je već bio u mirovini. U New York je došao s 35 godina, sredinom 1966., kao mladi arhitekt i asistent na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Iza njega je bilo svega nekoliko, ali važnih realizacija u Jugoslaviji. Osim Kupara, tj. nekoliko tamošnjih objekata, jedini jugoslavenski projekt koji je radio bio je idejni projekt vojne bolnice u Sarajevu koji je nastao u tandemu. Njujorške godine i rad u velikom arhitektonskom uredu obilježila je i znatna produkcija. Izgradio je i čitav niz sportskih objekata, osobito je puno projektirao sportske arene i bazene.“ (izvor: *Umro je arhitekt Pelegrina* autora Morane Rozić i Saše Šimprage, objavljen na portalu Vizkultura.hr 11.9.2018.)

je formirao galerije preko kojih se pristupalo sobama s impresivnim vizurama na pučinu. Interijer je naknadno znatno izmijenjen, pa su zbog buke, koja je dopirala iz atrija, galerije isprva zatvorene staklenom opekrom, da bi još kasnije bili izvedeni parapeti s prozorima.

Međutim, unatoč tome što je efektna arhitektonska forma hotela Pelegrin prethodila rješavanju funkcije, posljedica čega su (povremeno) neekonomična tlocrtna rješenja (primjerice, povećanje dubine sobe iz kata u kat), ovo zdanje ipak predstavlja važan iskorak u domeni turističke arhitekture onodobne države. Zašto je to tako, piše još 1965. Darko Venturini kada za Fincijeve hotele u Kuparima navodi: „Imamo li na umu mnoge inozemne razglašene primjere traženja ‘prava na izražaj’, valja priznati Finciju da je izražajnu formu pomirio s potrebama svrhe uspješnije nego neki glasoviti uzori. Iako nije izbjegla svim opasnostima koje ovakav pristup neminovno sadrži, arhitektura Pelegrina nije preopterećena formalizmom i afekcijom. Koncesije koje su činjene iz formalnih razloga ulaze apsolutno u okvire dopuštenog, a ono što nije najsretnije riješeno više je plod nedosljednosti u provođenju određenog koncepta, nego grijeh formalističkog pristupa.“⁸

Hotel Pelegrin s radom je prestao početkom Domovinskog rata i nakon granatiranja od strane JNA. Premda je godinama čekao obnovu, 2016. usvojena je odluka o izradi urbanističkog plana uređenja kojim je predviđeno rušenje hotela, a na njegovu mjestu izgradnja novog turističkog *resorta* sa suvremenom hotelskom infrastrukturom i drugim popratnim turističkim sadržajima. U međuvremenu,

Društvo arhitekata Dubrovnik uputilo je apel Ministarstvu kulture RH u kojem je zatraženo hitno donošenje akta o zaštiti hotela Pelegrin, a što bi bio prvi korak k izradi projekta sanacije, rekonstrukcije i revitalizacije. Inicijativu DAD-a podržali su i Udruženje hrvatskih arhitekata, i Hrvatska komora arhitekata, kao i Društvo povjesničara umjetnosti RH, no baš poput ranije spomenutog slučaja u Londonu, i ovdje su zahtjevi struke odbijeni.

PRIMJER DRUGI: GRAND HOTEL, LOPUD

Da formalna zaštita ne podrazumijeva i očuvanje nasljeđa, svjedoči amblematsko djelo arhitekta Nikole Dobrovića i zaštićeni spomenik kulture – Grand hotel na Lopudu, izgrađen 1934. u funkcionalističko-konstruktivističkom stilu i prema najsuvremenijim zahtjevima svoga vremena. Izvorno je bio „L“ tlocrtnog oblika, kojim Dobrović ponavlja urbanu formu obližnjeg samostana sv. Nikole i pred kojim se povlači u dubinu parcele. Smještaj hotela na parceli, odnosno njegovo povlačenje pred vrijednom graditeljskom baštinom, na ponajbolji način svjedoči projektantov obzir prema zatečenom kontekstu, kao i istančan osjećaj za duh prostora, zahvaljujući kojemu je zdanje velikih dimenzija učinio gotovo nevidljivim. Ispred hotela osmislio je i uredio prostrani javni park s drvoredom palmi i promenadom do pristupne terase. Budući da interes korisnika hotela nije bio usmjeren boravku u sobama, nego je baš kao kod ladanjskih objekata bio usmjeren vani, Dobrović uz promenadu niže otvorene javne prostore s armiranobetonskim parkovnim namještajem, koji je prema modelima elementata iz perivoja obližnjeg ljetnikovca Đorđić Maynery transponirao u suvremenom

⁸ Venturini, D. 1965. David Finci: Dva hotela u Kuparima. *Arhitektura*. Zagreb, 47 str.

duhu. Prilikom temeljite obnove osamdesetih godina prvotna je struktura hotela promijenjena dogradnjom stražnjeg jugoistočnog krila u oblicima koji ponavljaju Dobrovićev vokabular. Dograđeno

**DUBROVAČKA
ARHITEKTURA
20. STOLJEĆA OD
NEPRIJEPORNE
JE VAŽNOSTI ZA
UKUPNO SAGLE-
DAVANJE KONTI-
NUITETA STVARA-
NJA ARHITEKTURE
NA PODRUČJU
GRADA I NJEGOVE
OKOLICE**

krilo naknadno je srušeno, a u iščekivanju nove obnove hotel propada već gotovo trideset godina. Grad Dubrovnik je 2003. hotel otkupio od tadašnjih vlasnika po pravu prvokupa, da bi ga dvije godine kasnije prodao domaćem investitoru Atlantskoj plovidbi, broderskoj tvrtki koja ga je planirala obnoviti i rekonstruirati u smještajni objekt visoke kategorije. U tom su periodu mr. sc. Marina Oreb i dr. sc. Željka Čorak pripremile opsežan konzervatorski elaborat na osnovu kojega je izrađen idejni projekt obnove. Međutim, stvar je stala nedugo nakon ishoda lokacijske dozvole. Gospodarska kriza 2011. zaustavila je sve nebrodarske investicije Atlantske plovidbe, koja je nakon odbijenice Grada i Županije za kupnju po pravu prvokupa Grand hotel prodala Anker Grupi, vlasniku hotela Lafodija, koji se također nalazi na Lopudu. Otada pa sve do danas obnova hotela se ne nazire. Bez žbuke i ogoljeno do konstrukcije, najveće i najvažnije djelo jednog od najistaknutijih imena hrvatske moderne propada još od ratnih devedesetih, sve pod krinkom ograničenja koja ima s aspekta današnje standardizacije hotel-

skih objekata. No pravo je pitanje koliko je u ovom slučaju riječ o ograničenjima, a koliko o vlasničkom razmatranju potencijala odlične lokacije kojoj je zaštićeni spomenik kulture samo smetnja.⁹

SOS ZA MODERNISTIČKU BAŠTINU

Ukupni društveni odnosi oduvijek su se ponajbolje očitovali u prostoru, koji se danas pod utjecajem globalnih ekonomskih kretanja ubrzano mijenja. Rekonstrukcije i transformacije sastavni su dio razvoja grada, no trenutno se paralelno s tim procesima može postaviti pitanje tko uopće upravlja urbanim razvojem, odnosno može li se više govoriti o stručnom i strateškom upravljanju. To je osobito vidljivo u rastućoj politizaciji urbanih pitanja, koja se prelijeva i na sferu odnosa prema graditeljskom nasljeđu. A odnos prema nasljeđu razotkriva jedan sustav vrijednosti. Štoviše, ako je grad odraz društva, kako često ističe urbana sociologija, onda i stanje u njegovu prostoru govori o temeljnim društvenim vrijednostima. A kakve su pak te društvene vrijednosti, svjedoči i činjenica da se već više od tri godine čeka izrada nove *Strategije zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine*, iako će se za nju, baštinu, prigodničarski isticati kako predstavlja temeljnu vrijednost Republike Hrvatske. Međutim, prethodni primjeri govore da to i nije tako, i pokazatelj su odsutnosti vizije i strategije lokalnih i državnih uprava u smislu gospodarenja baštinom, a što nerijetko iskorištava privatni kapital koji preuzima inicijativu. Posebice je to vidljivi-

⁹ Više o ovoj problematici bilo je riječi na predavanju koje je u ožujku 2017. u Galeriji *Dulčić Masle Pulitika* održala mr. sc. Marina Oreb. Govoreći o značaju modernističke arhitekture na području grada i njegove okolice, Oreb je ukazala na nužnost njene potpunije znanstvene evaluacije i integralne zaštite.

**ODNOS PREMA
NASLJEĐU RA-
ZOTKRIVA JEDAN
SUSTAV VRIJEDNO-
STI; ŠTOVIŠE, AKO
JE GRAD ODRAZ
DRUŠTVA, ONDA
I STANJE U NJE-
GOVU PROSTORU
GOVORI O TEMELJ-
NIM DRUŠTVENIM
VRIJEDNOSTIMA**

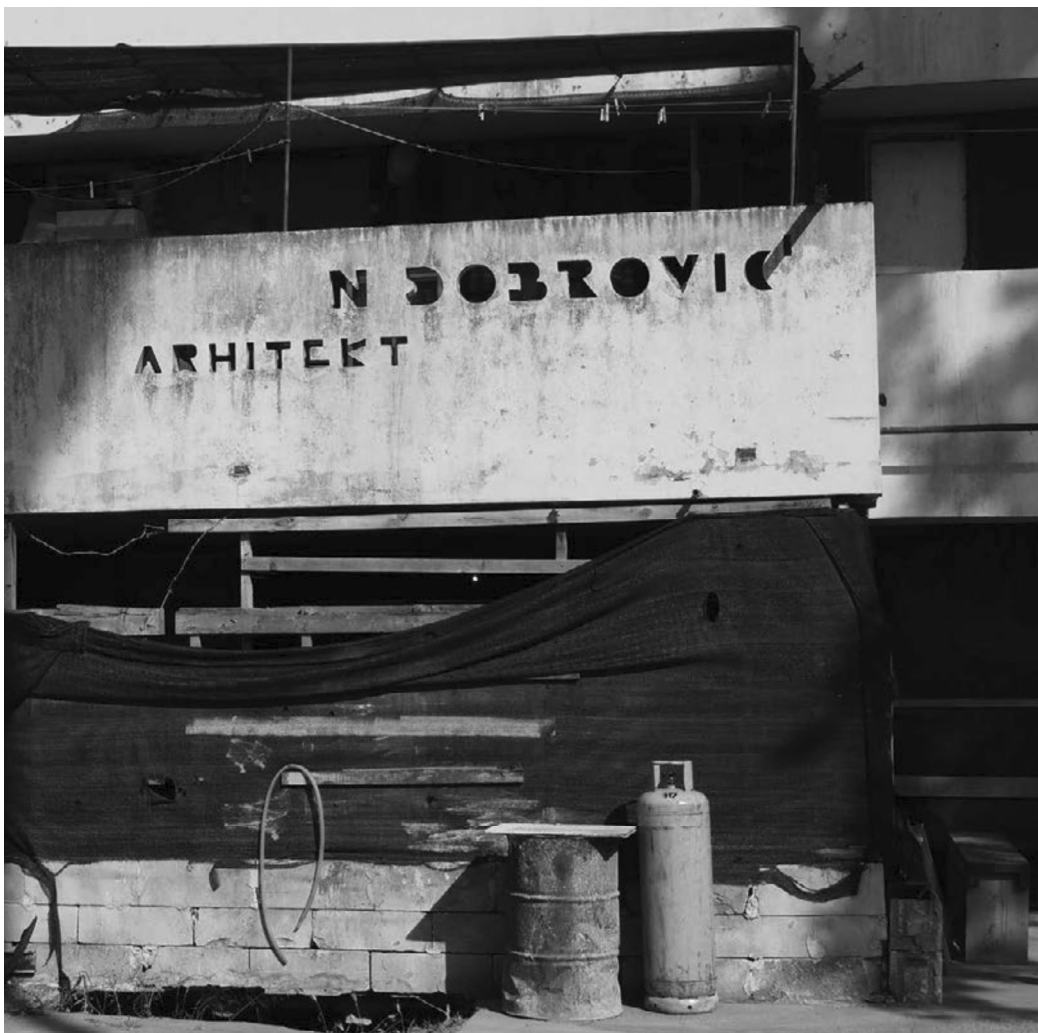
sveopće kvalitete života, sve više i sve brže eksploatiraju. Prostor je tako nerijetko suočen s transformacijama koje brišu identitet i koje u lokalno ugrađuju generičke elemente i unificirane strukture. Problem je tim veći ako su u igri najvrjedniji prostori i zone, koji na tržištu postaju vrlo vrijedna roba, i to uglavnom najmoćnijim akterima.

Modernističkom nasljeđu na području Dubrovnika prijeti nestanak i to ponajprije uslijed generalne percepcije prostora kao resursa koju prate neregulirani turizam, kao i partikularne intervencije koje ne samo da ne stvaraju dodatnu vrijednost već koje političkim odlukama poprimaju značaj državnog interesa. Stoga je kontinuirano potrebno još više, i to na svim razinama, raditi na afirmiranju vrijednosti modernističke arhitekture ne bi li se naša bogata baština 20. stoljeća očuvala i kao jedinstven doprinos razvoju arhitekture na našim prostorima prenijela sljedećim generacijama. Baštinu je pritom neophodno potrebno promatrati u suvremenom ekonomskom i političkom kontekstu, procesima privatizacije i novim vidovima korištenja, te se voditi načelom da „naslijeđe ne smijemo štiti od ljudi, nego ga

vo na površinama nekad razvijenih, a danas napuštenih i/ili neiskorištenih područja, koja se unatoč tome što predstavljaju veliki potencijal za daljnji razvoj grada i podizanje

treba unaprijediti za ljude i buduće naraštaje. Time se osigurava održivost i opstanak naslijeđa u novim/drukčijim, sadašnjim i budućim uvjetima. Moramo se prilagođavati novim okolnostima i kreativno interpretirati naslijeđe. Moramo naslijeđu dati priliku i pokazati da je ono prilagodljivo, da može zadovoljiti suvremene potrebe, pri čemu ne treba izgubiti svoj identitet i svoje temeljne vrijednosti. Novi zahvati na naslijeđu moraju biti kreativni i

NIKOLA DOBROVIĆ: GRAND HOTEL, LOPUD; FOTO: AUTOR TEKSTA, 2018.

visoke vrsnoće kako bi mogli u budućnosti postati novo naslijeđe¹⁰. Obnova, zaštita i trajna namjena osobito su važne u okolnostima rastuće gentrifikacije, koja je prijetnja gubitku kulturnog identiteta. Zato je ključno poticati takva prostorna, urbanistička, arhitektonska i pejzažna

rješenja koja će afirmirati modernističko naslijeđe nikako samo kao spomenik prošlosti već i kao aktivni čimbenik suvremenog života koji prepoznaje potrebe lokalne zajednice i koji kao takav postaje dodatna vrijednost. U tom smislu nije potrebno mnogo. Dovoljno bi bilo konačno početi primjenjivati samo neke od smjernica i načela koje navodi Strategija s početka ovoga teksta. ■

10 *** *Prostorne i razvojne mogućnosti kulturnog naslijeđa / Cultural Heritage – possibilities for spatial and economic development*, 2015. Ur. Obad Ščitaroci, M. Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 8 str.